

MAKTAB YOSHI O‘QUVCHILARNI SPORT BAYRAMLARIGA PSIXOLOGIK JIXATDAN TAYYORLASHDA PEDAGOGNING ROLI

Bekmurzaev Abdikarim Qulmırzaevich

NDPI Sport fanlari kafedrası dots v.v.b

abdikerim.bekmurzaev@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15079125>

***Annotatsiya.** Hozirgi kunda yoshlarni jismoniy qobilyatlarini rivojlantirishda sport bayramlariga psixologik jixatdan tayyorlashda pedagoglarning, trenerlarning, tarbiyachilarning tutgan o‘rni haqida malumotlar keltirilgan.*

***Kalt so‘zlar:** amaliy faoliyat, sportchi, jismoniy tarbiya, sport, mashqlar, jismoniy sifatlar, tarbiya jarayoni, musoboqalar, sport tadbirlari.*

Respublikamizda ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, ma’naviy va madaniy soxalarda amalga oshirilayotgan islohatlar ta’limini va kadrlar tayyorlash tizimini tubdan yangilash va rivojlantirishni talab etadi. Shu bois ta’lim tizimini zamon talablari darajasida va erishishga tajribalar asosida rivojlantirish orqali o‘sib kelayotgan yosh avlodni jamiyat xayotida faol ishtirok etadigan, har tomonlama etuk va yuksak ma’naviyatli, komil insonlar etib tarbiyalash davlatimizning ustivor yo‘nalishlaridan hisoblanadi.

Har bir ota-ona o‘z farzandlarini baquvvat, sog‘lom, qaddi-qomati kelishgan, chiroyli bo‘lishini istaydi. Lekin, bu hamma uchun ham tabiatning mo‘jizasi bo‘lib qolavermaydi. Bu ko‘p yil davomida o‘z organizmini takomillashtirish bo‘yicha muntazam ishlash asosida hosil bo‘ladi. Albatta bu ham odamning harakat tayanch apparatini rivojlanishi va ichki organlar faoliyatini (yurak, o‘pka) faollashtirishga, salomatlikni mustahkamlashga yo‘naltirilgan harakatlarni qo‘llamasdan vujudga kelmaydi. Undan tashqari odamning chiroyliligi faqatgina tananing tashqi ko‘rinishini takomillashtirishdan kelib chiqmaydi, balki uning harakatlarini yuqori va yuqori darajali koordinatsion, kuch, egiluvchanlik, tezkorlik harakatlarini takomillashuviga bog‘liqdir. Albatta bu masalani amalga oshirish uchun uni eng kichik yoshdan, balki bolaning ilk yoshdan tarbiyalab borish maqsadga muvofiqdir. Bog‘chada olgan tarbiya uzilib qolmasdan uni olgan tarbiyasini maktabga kelganda yanada yuqoriroq, yaxshiroq psixologik nuqtai nazardan qaraganda boshlang‘ich sinf o‘quvchilari davom etishlari kerak. Buning uchun o‘qituvchi bolalarning psixologik rivojlanish darajasini bilish kerak.

Sport bayramlarini tashkil qilish va o‘tkazish murakkab masalalaridan biri. Uni tashkil qilish bog‘cha mudirining qarori asosida tashkiliy ko‘mita tuziladi. Unga mudira muovuni, metodi yoki katta pedagog (rais), jismoniy tarbiya bo‘yicha mutaxassis-tarbiyachisi, boshqa tarbiyachilar, ota-onalar ko‘mita a‘zolari va

boshqalar. Tashkiliy ko‘mita ish rejasini tuzadi, maqsad va vazifalarini aniqlaydi, o‘tkazish joyini va vaqtini belgilaydi.

Tayyorgarlik ko‘rish jarayonida ota-onalarni, homiy tashkilotlaridan yoki sport maktablaridan yordamchilarni so‘rash mumkin. Bajariladigan har bir ishda ma‘suliyat bilan qarash kerak.

Eng asosiy vazifalaridan biri-bu bayramli chiqishlar dasturi, jismoniy mashqlar majmuasini tuzish, har bitta guruh bilan chiqish mashqlarini o‘rganish, ayrim sport elementlarini o‘rganish, raqs mashqlarini tanlash va o‘rganish, repititsiya o‘tkazish chiqishlarni musiqaviy bezatish, sport anjomlari, uskunalar (to‘plar, gardishlar, gimnastik tayoqchalar, sharlar, arqonchalar) va sport formalarini ta‘minlash hamda emblemalar tanlash. Bulardan tashqari sport bayramini o‘tkazish joyini prazdnichno bezatish, har xil ko‘rgazmalar bilan boyitish, fotomantajlar va xakozo. Tashkiliy ko‘mita o‘z ishini sport bayramini o‘tish to‘g‘risida muxokama bilan yakunlaydi.

Sport bayramini muvaffaqiyatli o‘tishi dasturni aniq tushunarli va tayyorlanishiga bog‘liq. Dasturni ishlab chiqilishi bayramning g‘oyasi, mavzusi va mazmunidan kelib chiqishi lozim. Shu jumladan bog‘chaning moddiy tamonlarini, ishtirok etuvchilarning jismoniy va sport tayyorgarligi, sport tadbirining katta-kichikligi, o‘tkazish joyi va vaqtilarni xisobga olish zarur.

Sport bayramlari dasturini shunday tuzish kerakki, hamma chiqishlar bir-biri bilan bog‘langan bo‘lishi kerak, orada uzilish bo‘lmasligi, takror hamda zerkarli bo‘lmasligi lozim, har xil yurishlar, saf mashqlari, gimnastika, akrobatika, turli bellashuvlar, ashula va raqs mashqlari, savol javoblar va shu kabilar dasturga kiritilgan bo‘lishi lozim. Shular qatorida mashqlarni va chiqishlarni juda ko‘paytirib yuborish yaxshi natijaga olib kelmaydi, bolalarda qiziqish, tabassum pasayadi. Masalan: gimnastik chiqishlarni, mashqlarni, kombinatsiyalarni to‘g‘ri yoshiga, tayyorgarligiga nisbatan tanlash katta ahamiyatga ega.

Sport musobaqa yoki bayramlarni yutug‘i ko‘pincha musiqani to‘g‘ri tanlashda, mashq mazmunini ochib beradigan, uni xarakteri va shakllariga javob beradigan bo‘lishi kerak. Musiqa nafaqat sport bayramini to‘laqonli o‘tishiga, balki har xil chiqishlarga, turli mashqlarni samarali bajarishda ta‘sir ko‘rsatadi. Musiqa ijro etuvchilarga va taklif qilingan mehmonlarga yoqimli bo‘lishi uchun bolalarga va kattalarga tanish bo‘lgan musiqani, melodiyani tanlash maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Bolaning dunyoga kelishi bilan uning psixologik rivojlanishini ko‘rishimiz mumkin. Ma‘lumki, bola bir oylik yoki ikki oylik davrida atrof-muxit bilan munosabatda bo‘ladi. Bu munosabat orqali kattalar yordamida rivojlanadi. U emaklashga, so‘ng yurishga va boshqa harakatlarni bajarishga intiladi, harakatlarni

takrorlaydi. 5-6 yoshli bola, ayniqsa boshlang‘ich sinf o‘quvchilari turli harakatlarni hosil bo‘lgan malaka orqali emas, balki ongli ravishda bajaradi va uning ahamiyatini tushunadi.

Bolalarning psixologik rivojlanishiga kattalarning ta’siri birinchidan ibrat bo‘ladi (qaddi-qomati, munosabati, ishlari, qiliqlari, yurishlari va shu kabilar). Bolaning eng asosiy psixologik rivojlanishi turli o‘yinlar bilan bog‘liq. O‘yin bolada eng zarur fazilatalrini tarbiyalaydi, shu jumladan jamoachilik fazilatlarini xam. Syujetli o‘yinlar orqali bola atrof-muhit, odamlar ishi va hayoti bilan tanishadi, turli vazifalarni va maqsadni amalga oshiradi. SHuning uchun o‘qituvchilarning asosiy vazifalaridan biri bolalar faoliyatini o‘yin tarzda tashkil qilish va o‘tkazish. Bu yoshdagi bolalar rahbarlik vazifalarini yoki ma’sul vazifalarini qoidalarga rioya qilgan holda, yuqori darajali bajarishga intiladi. Masalan, “ona rolini” bajarishda qiz bola “o‘zining bolasiga” g‘amxo‘rlik, mehribonlik, e’tiborlikni ko‘rsatadi. Bog‘chada boshlangan, o‘rganilgan ko‘p o‘yinlarni qayta-qayta o‘ynaydilar “Mehmon - mehmon”, “Maktab”, “Bog‘cha”, “Sartorash”, “Poezd” va boshqalar. Qanday o‘yin bo‘lmasin, lekin bu o‘yinlarni o‘tkazish oldida aniq maqsad va tarbiyalash vazifalar bo‘lishi kerak (mustaqillik, jamoachilik, do‘stlik, iroda, vatanparvarlik va shu kabilar), chunki shu yoshidan boshlab uning xarakteri tuziladi.

Yuqorida qayt etilganlardan tashqari maktabda har xil sport bayramlarini tashkil qilish va o‘tkazish bolalarda katta taassurot qoldiradi. Bu bayramlarga, ayniqsa sport bayramlariga ular qiziqish va ma’suliyat bilan tayyorgarlik ko‘radilar.

Psixologik nuqtai nazardan, bolalar xarakteri uchta belgilarga ajratish mumkin:

1.–ma’sullik, mustaqillik, tirishqoqlik berilgan vazifalarni bajarish jarayonida ko‘rinadi. Bunda bolaning irodaviy qobiliyatini ko‘rsatishga intilish asos bo‘ladi.

2.–Atrof - muhitga bo‘lgan munosabat (mehribonlik, do‘stlik, yordam berishda intilish).

3.–O‘z-o‘ziga bo‘lgan munosabat g‘urur, o‘zining hurmatini, qadr-qimmatini bilish.

Har bir sport tadbirlarini, sport bayramlarini o‘tkazishda yuqorida ko‘rsatilgan xarakter fazilatlarini hisobga olgan holda maqsad va vazifalarini mo‘ljallash kerak. Maktabda bor sport xam xisobga olib iloji boricha bolalarning yoshiga munosib imkoniyat va sharoitlar yaratish lozim. Mashqlarni urganishda xam, sport bayramlari uchun xam mashklar majmuasini tuzishda “Osondan kiyinlikka”, “Oddiydan murakkablikka” degan metodik printsiplarni amalga oshirish kerak. Maktabda sport bayramlarini o‘tkazish uchun turli-tuman mashqlar tanlanadi va tayyorgarlik ko‘riladi. Bu mashqlar oddiy va yoshiga munosib bo‘lishi kerak.

Uskunalar bilan sport bayramlarini tashkil qilish va o‘tkazish bolalarda nafaqat dam olish, mustaqillikni tarbiyalash, do‘stlik, mehr-oqibat, vatanparvar fazilatlarini shakllantiradi, balki bolalarda harakat faolligini oshiradi, ularda kuch qobiliyatlarini, koordinatsion qobiliyatlarini, chidamlilik va egiluvchanlik qobiliyatlarini tarbiyalaydi. Bunday sport bayramlariga ota-onalar, pedagogik jamoasini va boshqalar taklif qilinadi. Bu esa sport bayramini yuqori darajada o‘tishiga ko‘maklashadi.

Pedagogning roli azaldan etakchi bo‘lib kelgan, hozirgacha ham bolalarni tarbiyalashda va ta‘lim berishda asosiy hisobida xizmat qiladi. Oldingi zamon davrida bolalarga faqat iste‘dodli pedagoglar tarbiya berishi mumkin degan fikrni oldinga surganlar. Lekin, mashhur pedagog V.A. Suxomlinskiy fikricha “Bolalar tarbiyasi – muhim ijtimoiy qarz. Kelajak yangi avlodni tarbiyalashda har bir kishi o‘z hissasini qo‘shish mumkin. Ular tarbiyalash jarayonida o‘z san‘atini, mahoratini ko‘rsata oladi. Bolalarni tarbiyalashda yuqori darajali ustoz, rassom, shoir san‘atkor bo‘lib qolishi mumkin.

Har tomonlama garmonik rivojlangan, vatanparvar barkamol avlodni tarbiyalovchi zamonaviy jismoniy tarbiya o‘qituvchi - pedagog qanday bo‘lishi kerak? Eng avvalo bu o‘qituvchi - pedagog o‘z siyosat, ijtimoiy bilimga ega, boy bo‘lishi kerak, hamda individual va kasbiy sifatlari, hloqiy tayyorgarligi, yuqori darajali bo‘lishi lozim. Masalan yolg‘on gapirishni yoqtirmaydi, talabchanlik o‘rinlik bo‘lishi lozim, (bezor, to‘polonchi, yoqimsiz fazilatlar) shu kabi masalalar tarbiya jarayonida amalga oshiriladi.

SHaxsning ma‘naviy va jismoniy imkoniyatlarini ochish, hamda rivojlantirish, ular negizida o‘quvchi yoshlarda mustahkam ahloqiy sifatlarini shakllantirish, bolalar o‘rtasida sog‘lom turmush tarzini tashkil etish O‘zbekiston Respublikasida barkamol avlodni tarbiyalashning muhim vazifalaridan biridir.

Yakunlab aytganda jismoniy tarbiya – bolalar, yosh avlod shaxsining ushbu xususiyatlari va sifatlarini rivojlantirishning milliy-tarixiy ildizlariga ega bo‘lgan qudratli omili sifatida xalq og‘zaki ijodida, sharq mutafakkirning asrlarida, xalq pedagogikasida ham o‘z aksini topgan. SHu boisdan mamlakatimizning bugungi kunida o‘quvchilarni ham jismoniy, ham ma‘naviy-estetik jihatdan komillikka erishlari uchun mos sharoit yaratish hukumatimizning doimiy-harakat markazidir.

Adabiyotlar:

1. “Jismoniy tarbiya va sport to‘g‘risidagi”. Respublika qonuni, Xalq so‘zi ro‘znomasi 19 fevralb 1992y, yangi tahriri ostida.
2. “Ta‘lim to‘g‘risida” Respublika qonuni, Turkiston ro‘znomasi 2 avgust 1997y.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentning FARMONI “Sog‘lom avlod uchun” 1993g 4 mart.

“ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍŃ INTEGRACIYASÍ” atamasındaǵı V Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

4. Matveev L.P. Darslik “Teoriya i metodika fizicheskoy kulturi”, M. 1991
5. K.M. Mahkamdjonov, Salomov R.Rasulov T. Jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi fani bryicha ma’ruzalar. TDPU, I- qism –Toshkent, 2003 y.
6. Maxkamjonov K.M., Xujaev F. “Jismoniy tarbiya” - 1- sinf, darslik, 2003y.